

100 éve kezdte meg Zsigmondy Vilmos (1821—1888) a budapesti városligeti artézi kút fúrását

S Z É K E L Y L A J O S okl. bányamérnök, Kossuth-díjas

100 évvel ezelőtt — 1868. november 15-én — kezdette el *Zsigmondy Vilmos* a budapesti városligeti artézi kút fúrását, amely korában világhírré tett szert. A siker a kételkedőszakvéleményeket megcáfolva szolgáltatott igazságot és szerzett dicsőséget a vízmű tervezőjének és alkotójának, szakmánknak, az egész magyar népnek.

A vízfakasztás után számos ismertetés jelent meg a fúrásról és *Zsigmondy* személyéről. Egyik szerint „öt tekintik Európa első bányamérnökének”, a másik így ír sikeréről: „más dolgokban mester külföldiek kénytelenek az elvitathatatlan sikert elismerni, bámolni jöhetnek” (1. ábra).

Pedig voltak, akik a vízfakasztási javaslatát elnével megmosolyogták, sőt a korábbi Margit-szigeti fúrásánál értetlenül jegyezték meg az „álomképet kergető” *Zsigmondy*ról: nézték, „mint igyekezik egy magyar tudós a Duna partján, a föld alatt vizet keresni”.

Íme, a tárcáiról írása *Zsigmondy*ról: „...bekopogtatott Pestváros kupaktanácsához s kérdé: kell e víz? tiszta, mint a kristály, szepőlóten, mint az őszanyag, üde, mint egy szűz s meleg, mint a dobogó szív”. Ó ád, neki van. Meleg víz? zúgolódtak a városatyák... nekünk?... minő sértés... Akadt pár kíváncsi mégis, ki szóba állt a furcsa emberrel... hol? Azt felelte, kint a városligetben. S akik azelőtt minden pesti municipális krajcárt fogakhoz vertek, aláírták a szerződést.”

Később a hosszú ideig elhúzódó fúrás miatt a tanács elvesztette türelmét s az „istenkísértés”-t be akarta tömetni. S a hivatalos kútmetetés előestéjén iszonyú erővel, éles sipítással felszökött a várva várt hőforrás.¹

¹ A hagyomány szerint a leállított fúrást *Zsigmondy* éjjelente tovább folytatta.

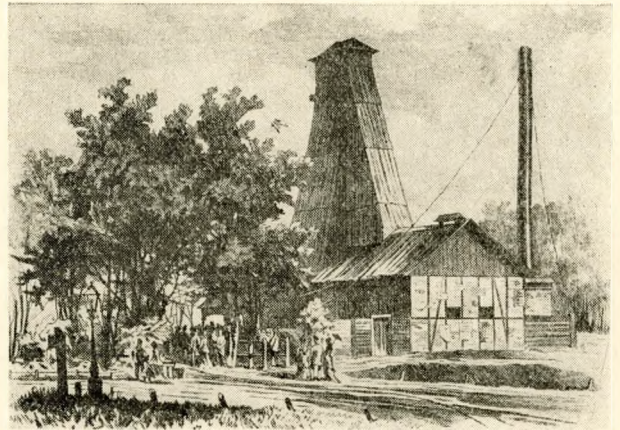

1. ábra. *Zsigmondy Vilmos* arcképe a városligeti fúrás idején

Zsigmondy a Magyarhoni Földtani Társaság 1866. december 12-i szakülésén hozta először nyilvánosságra a városligetben tervezett fúrását és bizonyította, hogy az ott fakasztandó forrás hőfoka a budai hőforrások ismert legnagyobb hőmérsékletével lesz egyező. A fővároshoz intézett beadványával foglalkozó bizottság a pesti oldal vízellátása érdekében szükségesnek tartotta egy artézi kút telepítését. A főváros közgyűlése elfogadta a javaslatot és 1868. március 3-án aláírták *Zsigmondy*val a szerződést.

A fúrás november 15-én vette kezdetét (2. ábra). *Zsigmondy*nak a sikerben való törhetetlen hitére jellemző a szerződés ama kemény pontja, mely szerint a fúrás sikertelensége esetén semmiféle anyagi igényt nem támaszthat.²

A fúrás ügyeire felügyelő bizottság — kezdetben *Rottenbiller Lipót*, majd *Kada Mihály* alpolgármester vezetésével — teljes megértéssel támogatta a fúrás ügyét s javaslatára a főváros minden évben biztosította a szükséges költségeket.

2. ábra. A városligeti fúrás

Bár a tárcáiról elbeszélésén és szóbeszédén kívül a fúrás betömésére vonatkozó bizonyítékot nem találtunk, a fúrás elhúzódása miatti közhangulatra jellemző volt megjegyzése. A bizalomhiány azonban a víz feltörése után csapásszerűleg feloldódott és általános lelkesedéssé változott. Ennek ad kifejezést a tárcáiról, amikor a tömegből kivált, népszerűvé vált emberekről, konkrétan *Zsigmondy*ról írja: „beszélnek, írnak róla; sajnálják, ha náthát kap s egy napig az ágyat fekszi miatta; feljegyzik, ha valahová megy, ott valamit tesz s valamit mond. Mert ma sokat mond, ha *Zsigmondy* mondja.”

Zsigmondy híre eljutott külföldre és művei sikeréről elismeréssel emlékeznek meg évtizedek után is.

Az utókor hálája sem maradt el. Halála után lakóháza utcájának lakói beadványban kérték a főváros tanácsát, hogy utcájukat róla nevezzék el. Ezt *Preuszner József* és *Gerlőczy Károly* középítési bizottsági tagok javaslatára az 1889. július 3-i közgyűlés oda módosította, hogy: „*Zsigmondy Vilmos* országos és a főváros körül szerzett érdemeinek elismeréséül az artézi kút körüli teret *Zsigmondy* térnek elnevezni szíveskedjék.” „Elhatározta továbbá a közgyűlés, hogy ugyanazon helyen jelszünk bronz mellszobra állíttassék fel, hogy emléke ekként is megörökíttessék...”

Egy későbbi tervnek megfelelően azonban erre a helyre az ezredéves emlékmű került. *Zsigmondy* szobra

² Érdekesség gyanánt jegyzem meg, hogy a napjainkban tért hódító távfűtés gondolatát *Zsigmondy* már a javaslatát idején felvetette.

ma méltó helyen — a forrás által táplált fürdővel szemben — áll. Az utca elnevezése azonban 78 éven át késett, majd bekövetkezett a megvalósulás, de (reméljük, átmenetileg) nem a közóhajnak megfelelő helyen.

Bár a hétköznapi és nyomós gondok elhomályosították jelentőségét, időről időre visszatérően emlékeztek meg személyéről és alkotásairól. Ilyen megnyilatkozás volt egyesületünk *szoboravatási ünnepélye* 1914-ben a *selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola aulájában*. *Születésének 100. évfordulója* az első világháború utáni depressziós időszakra esett. A Hidrológiai Közlöny ebben az időben rövid cikkben tartja ébren emlékét.

Az 1929. évi budapesti *balneológiai világkongresszus* résztvevői angol kezdeményezésre megkoszorúzták szobrát és közgyűlésükön is hangot adtak a pionirnak járó tiszteletüknek azért, mert utat mutatott a föld mélyén rejtőző víz külszínről való feltárásának lehetőségére.

Az 1951. évben a *nagykanizsai Mélyfűrőipari és Kőolajbányászati Technikum* felvette *Zsigmondy* nevét.

Egyesületünk alapításának 75. évfordulóján, az ünnepségek bevezető aktusaként 1967. szeptember 11-én a résztvevők megkoszorúzták szobrát s június 15-én egyesületi emlékrmet alapítanak tiszteletére.

Szobrát a Fővárosi Emlékmű Felügyelőség 1968 folyamán *restauráltatta* és új felirattal látta el.³ *Lakóházára*⁴ és a *Margit-szigeti vízfakasztása helyére*⁵ emléktábla került.

Sírját a kiürítésre ítélt temető részéből az Országos Vízkutató és Fűrő Vállalat új díszsírhelyre helyeztette át és *Visegrádon emlékszóbat* létesített tiszteletére. A vízépítési napok keretében, 1968. október 11-én került sor a felújított sírk avatására. Egyesületünk tisztelete jeléül az ünnepség keretében *dr. Ember Kálmán* alelnök, az Egyetem nevében *dr. Aliquander Ödön*, a külföldiek nevében *Rothenkranz Gusztáv*, a „Salzgitter” gyár igazgatója koszorút helyezett el a síron. *Az avató beszédet Budai László*, az Országos Vízkutató és Fűrő Vállalat igazgatója tartotta, amelyet szószerint közlünk:

„Tisztelt koszorúzó és ünneplő Közönség!

Meghatódva, de ugyanakkor az emlékezésben hála-tel szívvel állunk a *magyar kútúrő ipar megteremtőjének*, vállalatunk alapítójának, az első nagy magyár fűrőmérnök — ahogy egyik írásában önmagát nevezte — „fűrész” sírjánál.

Az Országos Vízkutató és Fűrő Vállalat a kútúrő ipar 100. évfordulója és ezzel kapcsolatos ünnepi megemlékezés-sorozatunk alkalmából *Zsigmondy* hamvait ezen díszsírhelyen helyezte el örök nyugvóhelyül, rajta aranybetűkkel ékes táblán örökítette meg múlhatatlan érdemeinek, eredményeknek gazdag munkásságának egyes állomásait.⁶

A magyar haza, a magyar nép valóban hálás lehet Zsigmondy Vilmos egész életművéért!

Még életében és az azóta épült gyógyfürdők, hévíz-hasznosító létesítmények, városi vízművek, az egykor

elmaradott magyar falvak egyre szaporodó törpevízművei és az azokat tápláló fűrt kutak, valamint ezek létesítésére hivatott vízfűréstechnika mind alkotó szellemének, előrelátó tudós munkásságának, harcoss hazafiúi és emberi magatartásának, de ugyanakkor szerény egyéniségének szellemi hagyatéka.

A víz — mint mondják — az életet jelenti!

Egészséges ivóvíz nélkül valóban nincs boldog emberi otthon, az ipari víz jelenléte a fejlődő ipar alapja, megfelelő öntözővíz nélkül nincs korszerű mezőgazdasági termelés, egyszóval nincs fejlődési lehetőség!

Ez nem szólam, hanem egyszerű, kézzelfogható valóság!

A mai *vizkutatás és kútúrőipar*, mi, a késői utódok, sőt a *nemzetközi fűréstechnika* szakember társadalma is ezért köszönhet annyit nagy Elődünknek, a technikai haladást szolgáló egész tevékenységének.

A mai korszerű, komplex kutatási módszerekkel dolgozó és felszerelt kútúrő iparunk technológiájának megalapozóját is tisztelhetjük személyében és egész munkássága, *munkamódszere, szakembereinknek példaképe* kell, hogy legyen!

A hálás utókor társadalma ezért örökítette meg szellemét érszoborba öntve Budapest egyik legszebb gyógyfürdője, a Széchenyi fürdő előtt, amelyet *Zsigmondy* első nagymélységű hévízkútja, Európa egyik akkori legmélyebb fűrésa táplált gyógyvizével s azóta is, hasonló célra szolgál.

Az ifjú fűrés szakember nemzedék képzését végző nagykanizsai Kőolajbányászati és Mélyfűrőipari Technikum kapuján és Budapest egyik utcájának elnevezésében olvashatjuk *Zsigmondy Vilmos* nevét, soha el nem múló emlékét.

Vállalatunk dolgozói festői helyen, Visegrádon létesített emlékműzettel, több emléktábla elhelyezésével kívánnak adózni *Zsigmondy Vilmos* fűrőmérnök szellemi nagyságának, ránk maradt szakmai hagyatékának megbecsülésével és annak továbbfejlesztésével.

Igérjük, hogy nagy Elődünk nyomdokain haladunk tovább a vízfűrés ipar és tudomány fejlesztésével és a hozzá hasonló töretlen akaratallal és lelkesedéssel vállalkozunk ezzel járó nehézségek leküzdésével.

Ezen ünnepi gondolatok jegyében adózunk becses emlékének és tiszteletünk, megemlékezésünk jeléül elhelyezem az OVIKUV koszorúját.

Világhírű műve, a *városligeti artézi kút* megkezdésének 100. évfordulóján emléktáblával adózott egyesületünk *Zsigmondy Vilmos* emlékének.⁷ Az avatáson megjelent tisztelőinek kb. 100 főnyi tömege előtt mondotta el *Paulov István*, a XIV. kerület tanácsa V. B. elnöke avató beszédét:

Tisztelt ünneplő közönség!

Zsigmondy Vilmos világhírű fűrésa megkezdésének 100. évfordulóján jöttünk össze, hogy áldozzunk e jeles férfiú emlékének.

A legnagyobb szükség idején, 1866-ban — amikor a vízhiány miatt járvány ütötte fel fejét —, tett javaslatot a Főváros vezetőségének a kútúrőásra, miután már tudományosan vizsgálatokkal megállapította, hogy miként a Duna budai partján, az Alföld peremén — a városligetben — is fakasztható hévíz.

Mikor a *kétkezdő szakvélemények ellenére kitartó munkássága gyümölcseként 971 m mélységből felszökött a 74°C hőmérsékletű víz*, nevét szárnyaira vette a hír és sikere dicsőséget szerzett hazánknak.

Ezen a fűrésen kívül még sok más sikert aratott szakmájában és más téren. Különös előszeretettel foglalkozott a korában fejlődésnek indult Főváros műszaki kérdéseinek megoldásával, mint a Duna szabályozás és víz-

³ A szobor új felirata: *Zsigmondy Vilmos* bányamérnök, 1821—1888, megteremtette a hazai mélyfűrőipart. Ő fakasztotta a városligeti artézi kutat, mely a közeli fürdő vizét szolgáltatja, a margitszigeti és számos vidéki termálvíz felszínre hozása is az ő alkotása. Állíttatta Budapest főváros közönsége, 1895. *Széchi Antal* szobrászművész.

⁴ E házban lakott *Zsigmondy Vilmos*, 1821—1888, bányamérnök, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Magyarországi kútúrőás úttörője. Állíttatta az Országos Vízügyi Főigazgatóság Vízkutató és Fűrő Vállalata 1968.

⁵ A kút meletti szivattyúház falába épített márványtábla felirata: *Zsigmondy Vilmos*, 1821-1888, bányamérnök, a hazai mélyfűrőipar megteremtője, saját kezdeményezése alapján 118 méter mélyről fakasztott itt artézi vizet 1867. március 13-án. Budapest főváros tanácsa. 1968.

⁶ E új sír fedőlapján: kiváló bányamérnök, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a mélyfűrőás első nemzetközi szakértője, a hazai termálfűrőások megindítója, Harkány fürdő I; Margitsziget I; a Városliget I; stb. kutak tervezője és kivitelezője. Kiváló eredményei tették világhírűvé és elismertté nevét. A százéves évforduló emlékére OV F Vízkutató és Fűrő Vállalat 1968.

⁷ Az emléktábla felirata: E helyen fakasztott 74 C-fokú, percenként 831 liter hozamú hőforrást tudományos vizsgálatai alapján végzett 971 méter mély fűrőással 1878. I. 21-én *Zsigmondy Vilmos* bányamérnök. E ma is működő forrás tette lehetővé a városligeti artézi fürdő létesítését. OMBKE (bányászjelvény) 1968. Készítette *Csergő János* vezérigazgató áldozatkész segítségével. Ganz-Mávag, a Bányaterv tervének felhasználásával. (*Majtényi József* rajza, *Székely Lajos* szövege.)

3. ábra. A városligeti artézi kút emléktáblájának avatása a budapesti Hősök terén

4. ábra. Az emléktábla

vezeték építés. Sikerei tetőpontján sem feledkezett meg elaggott szaktársai, a *bányászok nyugdíjának rendezéséről*, nehogy — mint mondotta — „a szegény bányásznak öreg korára a koldusbot legyen a sorsa”. Évekig tartó szívós harc után végül itt is sikert aratott.

1821-ben született, 6 gyermekes pedagógus családból. Atyját 12 éves korában elvesztette. A család ellátási gondjához ösztöndíjjal már korán hozzájárult. A selmecbányai Bányászati Akadémia elvégzése után hamarosan a bánsági resicai szénbányászathoz került. Itt éri a 48-as forradalom és nem sokkal ezután az ellenséges betörés.

Ekkor már *ágyúöntéssel és lőszergyártással* foglalkozott. December 14-én a település ellen támadókat sikerült legyőznie, de a második támadást árulás miatt nem tudta kivédeni.

Egy ideig Kossuth debreceni minisztériumába került, majd visszatér Resicára. Itt érte a világsi fegyverletétel, amely után hazafias magatartásáért *várfogságra kerül Olmützbe*, ahonnan kegyelem folytán szabadul, de állami állásba többé nem kerülhet.

A Dorog melletti Annavölgyön nyer állást, mint szénbánya üzemvezető és ott műszaki kérdésekkel foglalkozik.

1859-ben Pestre költözik, és itt marad élete végéig. Kezdetben szakértői munkát végez, de a kutató fúrás iránt érez hajlamot. Élete végéig vezetői ugyan a dorogi szénbányászati műszaki ügyeit, de *zömmel a kutató fúrás területén dolgozik. Itt aratja sikereit.*

A harkányi, margitszigeti, ránkherlányi fúrások stb. vízfakasztásai jelzik munkásságát, de legnagyobb sikere a városligeti artézi kút fúrása, amely nevét világhírré emelte.

Levelező tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. Híre a *közügyekben való részvételre* kötelezi. Selmecbánya város képviselőjévé választja. Nagyszabású beszédet mond a bányászati problémái ügyében és lándzsát tör az elaggott bányászok nyugdíjának rendezéséért.

1888-ban halt meg. A Kerepesi temetőben nyugszik. A bányászok küldöttsége kísérte utolsó útjára.

A munka és tett emberének, a nagy magyar lángelmének emlékét hivatott e kicsiny emléktábla hirdetni magyarnak és vendégnek egyaránt. *A szabadságharcban résztvevő Zsigmondy Vilmos műve méltó kiegészítője ezredéves emlékműünknek (3. ábra).*

Amikor *átveszem és átadom rendeltetésének az emléktáblát*, a XIV. kerületi Tanács és az Országos Bányászati és Kohászati Egyesület nevében kívánom, hogy időtlen időkhig legyen hirdetője, *beszédese szöszlője népünk békés kultúrtörökrékvéseinek (4. ábra).*

Beszéde után elhelyezte a budapesti XIV. kerületi tanács koszorúját az emléktáblán, majd egyesületünk nevében elnökünk *dr. Gyulay Zoltán* egyetemi tanár; az Országos Vízkutató és Fúró Vállalat nevében *Pós Jenő* főmérnök; a Fővárosi Fűrdőigazgatóság nevében *Horváth József* főmérnök tett le koszorút.

A koszorúzás közben a dorogi bányászzenekar a bányász himnuszt játszotta. Végezetül *dr. Schmidt Eligius Róbert*, egyesületünk alapító tagja az Országos Földtani Hivatal, a Magyar Állami Földtani Intézet, a Magyarhoni Földtani Társulat, a Magyar Hidrológiai Társaság, az Országos Vízkutató és Fúró Vállalat, a XIV. ker. Népfront Bizottság és más tisztelők nevében mintegy záróbeszédül mondotta: „fejet hajtok *Zsigmondy Vilmos* bányamérnök, a hazai kút-fúróipar atyjának emléke előtt legnagyobb és egyben világhírű alkotása, a városligeti I. sz. 971 m mély termálkút helyén, e fúrás 100 évvel ezelőtti megindítása alkalmából.

Egyben pedig köszönetet mondok fentiek nevében testvéregyesületünk, az *Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület* elnökségének és szervező bizottságának a *Zsigmondy emléket* és zsenialitását megőrkítő emléktábla elhelyezésért és a mai ünnepség megrendezéséért.

Köszönet illeti *Paulov Istvánt*, a Főváros XIV. ker. tanács VB elnökét is támogatásáért, az emléktábla felavatásáért, át- és őrizetbevételéért.”

E megnyilatkozások kifejezői annak a hatásnak, amelyet immár évszázados távlatból ma is gyakorol a rohanó élet forgataga ellenére a nagy alkotások iránt fogékony „ma” emberére *Zsigmondy* nagy egyénisége, példás élete. Az emlékezetet ébren tartó megnyilatkozások jelentősége abban rejlik, hogy ha az élet napi gondjai között — úgy érezzük — kifáradtunk, erőt meríthetünk a kintartásra, helytállásra.

Végül, de nem utolsó sorban, köszönetünket kell kifejezni *Paulov Istvánnak*, a XIV. ker. tanács VB elnökének és *Csergő Jánosnak*, a Ganz-Mávg vezérigazgatójának, hogy megértő támogatásukkal a városligeti kút-fúrás emléktáblájának létrejöttét elősegítették.